

KAMPER KANTTEKENINGEN

BIJBELSE OVERWEGINGEN VANUIT DE
THEOLOGISCHE UNIVERSITEIT KAMPEN

ROB VAN HOUWELINGEN (RED.)

Buijten & Schipperheijn *Motief*
Amsterdam

TU-Bezinningsreeks 25

© 2021 Buijten & Schipperheijn Motief Amsterdam

ISBN 978-94-6369-135-2

Vormgeving: Aperta, Jan Johan ter Poorten

Foto omslag: Sjoerd van der Wal Fotografie

Behoudens uitzonderingen krachtens de Auteurswet van 1912 mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het maken van kopieën uit deze uitgave, ook voor zover toegestaan door de Auteurswet, zijn vergoedingen verschuldigd. Voor betaling van vergoedingen en voor toestemming voor het overnemen van gedeelten in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken wende men zich tot de uitgever, Postbus 22708, 1100 DE Amsterdam Zuidoost.

INHOUD

- Woord vooraf 9
- 1 Laat er Licht zijn 11
Koert van Bekkum
- 2 De weg is vrij, de schaamte voorbij 17
Myriam Klinker-De Klerck
- 3 Het koningschap als afgoderij 23
Gert Kwakkel
- 4 Fluistering van een zachte stilte 29
Koert van Bekkum
- 5 Wonen in een paleis van cederhout 35
Loïs Oosterhof-van Bruggen
- 6 Het levensraadsel van de lijdende rechtvaardige 41
Egbert Brink
- 7 Het levensraadsel van de rechtvaardige gaandeweg onthuld 47
Egbert Brink
- 8 Driemaal klagen en God eren 55
Hans Burger
- 9 De Schrift en de geestelijke ongeletterdheid van de mens 61
Jaap Dekker
- 10 Het Woord en de transformerende kracht van God 67
Jaap Dekker
- 11 Nooit meer ballingschap 73
Gert Kwakkel

- 12 De proef op de som 79
Kees de Groot
- 13 Prekende haren 85
Kees de Groot
- 14 Ben ik een priester? 91
Ad de Bruijne
- 15 Burger in twee werelden 97
Leon van den Broeke
- 16 Nавolging en kruisdragen in coronatijd 103
William den Boer
- 17 Een mysterieuze vluchteling 109
Rob van Houwelingen
- 18 De gelijkenis van de grond 115
Kees van Dusseldorp
- 19 Waarom twee zwaarden genoeg waren 121
Rob van Houwelingen
- 20 Niet oordelen 127
Henk Messelink
- 21 Ruimte voor diversiteit 131
Arco den Heijer
- 22 Vier profeterende dochters 137
Erik de Boer
- 23 Fan van Christus 143
Geranne Tamminga-van Dijk
- 24 De vrijheid van de Geest 149
Ad de Bruijne
- 25 Christus op de huid 155
Erik de Boer

26	Vreugde in het vooruitzicht	161
	Wolter Rose	
27	Houd vol! – maar dan wel op de goede manier	167
	Mieke Brink-Blijdorp	
28	Gamechanger	171
	Roel Kuiper	
29	Stralend leven	177
	Jos Colijn	
30	‘Wat de toekomst brengen moge’	183
	Sabine Hiebsch	
	Verantwoording	189
	Auteurs	190
	TU-Bezinningsreeks	191

WOORD VOORAF

Wekelijks vindt aan de Theologische Universiteit Kampen op donderdagochtend een bijeenkomst plaats voor alle leden van de universiteitsgemeenschap (studenten, docenten en andere collega's). Tijdens deze zogeheten 'chapelvieringen' zoeken zij elkaar op om samen een moment stil te staan en een gedeelte uit de Bijbel te overdenken. Vanwege de diversiteit aan voorgangers en deelnemers is elke viering anders. Er worden psalmen en liederen gezongen, teksten gelezen, gebeden uitgesproken en verhalen van dichtbij of ver weg gedeeld. Aldus bemoedigd gaat iedereen na afloop weer verder met zijn of haar werk.

In dit boek, ontstaan tijdens de COVID-19 crisis, wordt iets van de rijkdom van deze chapelvieringen gedeeld. De voorgangers kregen het vriendelijke verzoek de tekst van hun meditatie of een vergelijkbare overdenking te bewerken voor uitgave in boekvorm. Hoewel niet iedereen in de gelegenheid bleek een bijdrage te leveren, was de respons zodanig dat min of meer vanzelf een kleurrijk palet ontstond, evenwichtig verdeeld over Oude en Nieuwe Testament, van Genesis tot Openbaring. Alle bijbelse tekstsoorten zijn vertegenwoordigd: geschiedschrijving, wijsheid, profetie, woorden van Jezus (waaronder een gelijkenis), brieven en visioenen. Met als extra een afsluitende meditatie over het lied 'Wat de toekomst brengen moge'.

Het zijn in totaal 30 hoofdstukken met bijbelse overwegingen geworden, vanuit diverse perspectieven geschreven door 22 verschillende medewerkers. Soms heeft iemand daarbij gebruikgemaakt van eerder gepubliceerd materiaal, zoals achterin dit boek is verantwoord. Om de bruikbaarheid te verhogen, eindigt elk hoofdstuk met enkele punten ter verwerking, bedoeld voor persoonlijke bijbelstudie en/of gezamenlijke bespreking.

Kamper kanttekeningen wordt uitgegeven als deel 25 in de TU-Bezinningsreeks. Voor een groot gedeelte bestaat deze reeks uit verzamelde conferentiebijdragen; in mindere mate zijn afscheidsbundels en een enkele monografie opgenomen. Omdat in 2020 en 2021 nauwelijks studieconferenties te verwachten waren vanwege de coronacrisis, ontstond het idee om meditaties vanuit de universiteitsgemeenschap te bundelen. Zodoende is dit boek een atypisch onderdeel van de reeks, meer dan ooit gericht op een breed publiek van betrokken bijbellezers.

De titel is een allitererende knipoog naar de klassiek geworden Kanttekeningen op de Statenvertaling, meer niet. In dit boek wordt dan ook standaard de Nieuwe Bijbelvertaling gebruikt, terwijl de cursief gedrukte teksten aan het begin van de hoofdstukken al zijn aangepast aan de NBV21. Wel willen wij in Kampen – en hopelijk blijkt dat uit onze bijdragen – graag in dezelfde lijn verder werken, een traditie waarin de Bijbel wordt uitgelegd met het oog op de geloofspraktijk. Volgens de slogan: de Theologische Universiteit Kampen verbindt Bijbel en leven.

Rob van Houwelingen

1 LAAT ER LICHT ZIJN

Koert van Bekkum

In het begin schiep God de hemel en de aarde. De aarde was woest en doods, duisternis lag over de oervloed, en over het water zweefde Gods Geest. God zei: 'Laat er licht zijn,' en er was licht.

Genesis 1:1-2

In het begin was het Woord, het Woord was bij God en het Woord was God. Het was in het begin bij God. Alles is erdoor ontstaan, zonder het Woord is niets ontstaan van wat bestaat. In het Woord was leven en het leven was het licht voor de mensen. Het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet in haar macht gekregen.

Johannes 1:1-5

Dit is wat wij Hem hebben horen verkondigen en wat we u verkondigen: God is licht, er is in Hem geen spoor van duisternis.

1 Johannes 1:5

In welk jaargetijde ook, of het nu donker is vanwege regen, wolken of de schemer, altijd weer kun je worden overvallen door zonlicht dat plotseling doorbreekt. Het frisse, uitnodigende licht in de winter, het heldere voorjaarslicht, de warmte van de zomer en de zachte najaarskleuren. Steeds wisselen donkere tinten en stralende schoonheid elkaar af. Bijvoorbeeld als alles fel oplicht in de zon, het strijklicht in de straat tegen het einde van de middag, de plotselinge stralen tussen de bomen, of als je – vrolijk of met een bezwaard hart – door het bos loopt. Een knipoog van God, een moment van genade, telkens als je zoiets ziet.

Ook de eerste zinnen van de Bijbel gaan over duisternis en licht. En ze zijn direct herkenbaar. Vanwege onze dagelijkse ervaringen met het licht dat God schiep. Maar ook omdat iedereen naast lichte momenten evengoed zwaardere, donkere perioden doormaakt: persoonlijk, met de mensen om ons heen en de samenleving als geheel. Door ziekte, dreiging en politieke en economische onrust. Het is er allemaal en de bijkomende

worstelingen zijn onontkoombaar. Zeker bij spanningen, zoals veroorzaakt door bijvoorbeeld het coronavirus, luidt terecht het advies: Praat over wat lastig is en hoe je je voelt, blijf actief, eet goed, neem genoeg pauze, doe iets waar je goed in bent, accepteer wie je bent, kijk naar met mededogen naar de ander. Je bent niet alleen!

Toch betekent dit niet dat de donkere wolken verdwijnen. Elke schaduw laat ook zien hoe de schepping verlangt naar verlossing. Daarbij is het goed om nog eens naar de openingswoorden van het boek Genesis te kijken, waar verteld wordt over de schepping van het licht.¹ Dat helpt bovendien om Degene te omhelzen die het Nieuwe Testament identificeert met het licht: Jezus Christus, onze Heer en redder.

God schiep heel de kosmos

De openingszin van Genesis klinkt als de slag van een gong: ‘In het begin schiep God de hemel en de aarde.’ Het is een majestueus begin, niet alleen van de Bijbel, maar van alles wat bestaat. Vragen of er misschien meer is dan wat voor ogen is, of God wel bestaat, en of je Hem dan ook kunt kennen, worden op een concrete, onverwachte manier aangeraakt. De eerste zin van de Bijbel is vooral overrompeland, omdat ze qua betekenis veel verder strekt dan de gestelde vragen. Dit gaat niet over een vaag verleden, maar over ‘het begin’. Er is ook niet ‘iets’ en niet ‘niets’, omdat er misschien ooit een goddelijke kracht actief was; deze en de volgende zinnen gaan over GóD – een persoonlijke God die zich bekendmaakt in precies deze woorden. Iemand die spreekt, creatief is en de dingen bij hun naam noemt. Een God met de wil tot licht en leven, die een werkelijkheid schept van een uitbundige, geordende rijkdom. Een God die alles klaar maakt voor de mens, hem en haar schept als zijn evenbeeld en beiden zowel een zegen als een taak meegeeft.

Wat er staat is glashelder. Tegelijkertijd is het geformuleerd op een manier die aansluit bij de dagelijkse ervaring. Van hedendaagse lezers, maar vooral die van een Israëliet. In eerste instantie vertelt God dit verhaal immers aan het volk Israël.

Dat God álles schiep wordt omschreven aan de hand van een merisime, een stijlfiguur waarin iets wordt omschreven aan de hand van twee uitersten die samen alles omvatten wat daartussen zit: ‘van top tot teen,’ ‘dat huis, zowel boven als beneden.’ Of ‘van kaft tot kaft’, het héle boek. In dit geval is het ‘hemel en aarde,’ waarmee de eerste woorden van Ge-

¹ Voor de bredere context van Genesis 1–11, zie mijn *Verdreven uit de hof, levend uit de belofte. Mens en wereld in het licht van Genesis 1–11* (Baarn: Willem de Zwijgerstichting, 2020).

nesis dus niet staan voor een aparte scheppingsdaad, maar meer fungeren als opschrift. Wat betekent het dat God in het begin ‘hemel en aarde’ schiep? Dat Hij álles, de hele kosmos, tevoorschijn riep, maakte en liet voortbrengen wat er aan het eind van Gods zevendaagse scheppingsweek bestaat.

Omstandigheden van het begin

De eigen aard van dit ‘begin’ komt uit in een andere bekende en misschien betere vertaling van Genesis 1:1-2: ‘Toen God in het begin hemel en aarde schiep, en de aarde vormeloos was en leeg, er duisternis lag over de oervloed, maar Gods geest zweefde over het water, zei God...’ Deze vertaling maakt twee dingen duidelijk. Het eerste is dat dit begin een echt begin van alles was, heel concreet. De tekst spreekt niet over een mythisch verleden, zoals bijvoorbeeld het Babylonische scheppingsverhaal *Enoema Elisj* (‘Toen daarboven’) daarover spreekt, of over een vaag, ongrijpbaar verleden waarin mensen vandaag soms lijken te geloven. Op zich zou dat overigens ook niet gek zijn. Het ontstaan van alles is onvoorstelbaar. En toch, wanneer de ware God zichzelf bekendmaakt als de Schepper, is dat concreet. Dít is het ‘begin’ van alles zoals we het kennen.

Tegelijk – en dit is het tweede – zijn de beginregels van de Bijbel anders dan verwacht. Merkwaardig genoeg ligt de nadruk niet op de eerste verschijning van materie, of op het moment van het allereerste begin, maar op de omstandigheden. Aan de ene kant is er de vormloosheid en leegte, de duisternis en de oervloed, aan de andere kant is er de adem van God die boven deze wateren zweeft. In zulke omstandigheden is leven niet mogelijk.

Nu worden de oervloed en de chaos in de verhalen van de volken rondom Israël vaak afgebeeld in de vorm van een zeedraak die moet worden verslagen. In Genesis 1 is dat echter niet zo. Hier is de oervloed geen symbool van kwaad en geweld. Er ís helemaal nog geen zonde en schuld. God is zo machtig, Hij is in het hele eerste hoofdstuk van Genesis zo ‘in control’ en zijn aanwezigheid is zo overweldigend dat het vreemd zou zijn om de schepping te omschrijven in termen van strijd. Toch vormen de duisternis, het vormloze land en de wateren een zekere bedreiging. Er is wel de mógelijkheid van kwaad, geweld, zonde en schuld. Tegenover die vormloosheid en donkerte tekent Genesis 1:2 dan het zweven van Gods adem boven het water, als een fysiek voelbare wind. Een wind die zich later in de Bijbel laat kennen als zijn creatieve, levendmakende Geest (Ps. 104:30; Joh. 6:63).

Licht in de duisternis

Dit is hoe het allemaal begon volgens het boek Genesis. Niet met een abstract niets of een absoluut chronologisch nulpunt, maar als een begin vol verwachting en betekenis. Latere bijbelteksten pakken dit begin verder uit en spreken over Gods schepping uit het niets (Hebr. 11:3; Op. 4:11). Wat hier echter telt, is die machtige suprematie van God zelf en het feit dat Hij met zijn Geest direct betrokken was bij het vormloze begin.

En dan, in die sfeer van spanning – geopenbaard aan Israël, en zo ook aan ons mensen die alles weten over de dreiging en realiteit van duisternis, chaos en dood – klinkt vervolgens Gods eerste spreken als een bevrijdende klaroenstoot: ‘Laat er licht zijn!’.

God spreekt hardop en met gezag, en daarmee is zijn scheppingsdaad een feit. De schepping vindt plaats door het woord van de HEER, zingt Psalm 33. Bij die eerste scheppingsdaad verdrijft Gods Geest meteen de duisternis. ‘En er was licht!’ Ineens is er energie en warmte. Het Oude Testament brengt licht in verband met leven, vreugde, gerechtigheid en redding. En dat gaat weer allemaal terug op God zelf: ‘In Hem is geen spoor van duisternis,’ zegt 1 Johannes 1:5. ‘In uw licht zien wij het licht,’ aldus Psalm 36:10.

Het is goed jezelf te trainen om hier van tijd tot tijd bij stil te staan. Sommige bijbelgetrouwe christenen zien de schepping van licht als een daad van God in de eerste van zes dagen van 24 uur. Anderen geven de voorkeur aan een oerknal, dertien miljard jaar geleden. Velen vinden het lastig om hierin te kiezen. Die verschillen zijn er.

Alleen, de eerste verzen van de Bijbel onthullen niet de bijzonderheden van dit totaal onbegrijpelijke feit zelf, maar de waarde en betekenis ervan. Ze bevragen elke lezer: ‘Weet je dat God een God is van licht en leven? Van gerechtigheid en redding? Besef je dat zijn heilige Geest zweeft boven al het mogelijke en door ons ervaren kwaad dat zijn goede schepping bedreigt?’ Wanneer de wolken van ecologisch of pandemisch geweld, van allerlei soorten zonde, dood en onrecht zich opstapelen, kunnen we ons verloren voelen. Een mens kan ook overweldigd worden door de strijd die zij of hij persoonlijk moet voeren. En eerlijk is eerlijk, zo op het oog biedt de werkelijkheid zelf meestal maar bar weinig zicht op verbetering, toekomst of hoop.

Toch hoeven de lezers van deze tekst niet te wanhopen. Omdat in den beginne het Woord was, en het Woord bij God was, en het Woord God was. ‘Laat er licht zijn,’ riep God. En er was, is, en zal licht zijn in Jezus Christus: in zijn leven, dood en opstanding. Hij is het licht voor de wereld (Joh. 8:12) – dat laat Hij dag en nacht op velerlei manier zien, in ontelbare soorten licht. Van het licht van onze wekker in de ochtend en de dageraad

bij het openen van de gordijnen, tot de kaars die wordt aangestoken op een donkere herfstavond. Jezus Christus is het licht voor de wereld en dat geeft hoop! Gods zwevende en blazende Geest zál manieren vinden om in de schepping en voor mensen persoonlijk het pad naar de toekomst te verlichten.

Het is goed daaraan te denken, elke keer als het licht doorbreekt of als het donker van wat dan ook je neerdukt. Wanneer de wolken niet overdrijven, sijpelen zonde en wanhoop hoe dan ook je ziel binnen. Bedenk dan dat wij mensen het niet zijn die de kaars van hoop aansteken. Vreugde, gerechtigheid, redding en gerechtigheid worden nu eenmaal niet in de schepping zelf gevonden. Alles begon en begint bij Hem die zei: 'LAAT ER LICHT ZIJN.'

Ter verwerking

1. Hoe beleef jij het licht? Is die beleving in de loop van je leven ook veranderd of verdiept?
2. Leidt het gesprek over schepping en evolutie jou af van wat God in de eerste zinnen van de Bijbel wil zeggen? Of vormt dat gesprek juist een verrijking?
3. Zoals de schepping van het licht woestheid en doodsheid van de vormeloze aarde doorbreekt, zo maakt God in de komst van Jezus Christus een nieuw begin met de wereld. Waar zie jij dat het God zelf is die verbetering, toekomst of hoop geeft?